

МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ

METHODICAL ASPECT OF FORMATION THE COMMUNICATIVE CULTURE OF STUDENTS IN HIGHER TECHNICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE PROCESS OF EXTRACURRICULAR WORK

На сучасному етапі побудови української держави проблема формування комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі позааудиторної роботи є актуальною. Метою статті є аналіз змістового та методичного аспектів процесу формування комунікативної культури студентів вищої технічної школи в позааудиторній роботі. Досягається мета через реалізацію завдань: розкриття сутності комунікативної культури студентів ВТНЗ у позааудиторній роботі; визначення змісту, форм і методів формування комунікативної культури в майбутніх інженерів у процесі позааудиторної роботи шляхом реалізації авторської програми «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів». У статті подано аналіз змісту авторської програми, її етапів; охарактеризовані методи формування комунікативної культури студентів – майбутніх інженерів, застосовні на кожному етапі реалізації програми.

Ключові слова: комунікативна культура, позааудиторна робота, формування комунікативної культури, програма формування комунікативної культури, інтерактивні методи, студенти – майбутні інженери, вищий технічний навчальний заклад.

На современном этапе построения украинского государства проблема формирования коммуникативной культуры будущих инженеров в процессе внеаудиторной работы является актуальной. Целью статьи является анализ содержательного и методического аспектов процесса формирования коммуникативной культуры студентов высшей технической школы во внеаудиторной работе. Достигается цель через реализацию задач: раскрытие сущности коммуникативной культуры студентов ВТУЗА во внеаудиторной работе; определение содержания, форм и методов формирования коммуникативной культуры у будущих инженеров в процессе внеаудиторной работы путем реализации авторской программы «Формирование коммуникативной культуры будущих инженеров». В статье дан анализ содержания авторской программы,

ее этапов; охарактеризованы методы формирования коммуникативной культуры студентов – будущих инженеров, применимые на каждом этапе реализации программы.

Ключевые слова: коммуникативная культура, внеаудиторная работа, формирование коммуникативной культуры, программа формирования коммуникативной культуры, интерактивные методы, студенты – будущие инженеры, высшее техническое учебное заведение.

The purpose of the article is the analysis of substantial and methodical aspects of the formation of a communicative culture of future engineers in the process extracurricular work. The objectives through realization of tasks are achieved. In the article the analysis of the author's skilled and experimental program is given, the main four stages of its implementation are analyzed in details. The contents of the program provide realization of the complete measuring system of extracurricular work behind the interconnected blocks: organization of extracurricular educational actions, educational and practical and research work.

Methods of formation communicative culture of future engineers which are the most effective and applicable at each stage of implementation the program are characterized. The special attention is paid to disclosure the essence of interactive methods (games, training, projects), to features of their application in the studied process. In conclusions, generalizations are made and the prospect of further scientific researches is outlined. The study of the real condition of formation of a communicative culture of future engineers in the process of extracurricular work allowed us to come to a conclusion on the insufficient use of its potential for forming a communicative culture of students of higher technical educational institutions. It will require searching of the content of new forms and methods of formation of a communicative culture of future engineers.

Key words: communicative culture, extracurricular work, formation of communicative culture, program of the formation of communicative culture, interactive methods, future engineers, higher technical educational institution.

УДК 37.03:378.18

Галацин К.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри англійської мови
технічного спрямування
Національного технічного університету
України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Постановка проблеми. Глобалізаційні тенденції, інтеграція культур, процеси інтенсифікації обміну інформацією на всіх рівнях суспільної взаємодії визначають необхідність формування комунікативної культури особистості. А отже, все очевиднішою стає потреба поглибленого формування комунікативної культури студентів під час навчання у вищому навчальному закладі.

Практика діяльності сучасних вишів переконливо доводить, що навчально-виховний процес у вищій школі є одним із важливих чинників як особистісного

становлення майбутнього фахівця, розвитку його професійної майстерності та конкурентоспроможності, так і формування його комунікативної культури. Однак, як нами встановлено, професійна підготовка студентів вищих технічних навчальних закладів (далі – ВТНЗ) загалом і організація позааудиторної роботи зокрема, зорієнтовані переважно на формування когнітивного компоненту комунікативної культури. Студенти – майбутні інженери недостатньо володіють комунікативними вміннями, різними стилями й способами конструктивної міжособистісної взаємодії.

Очевидною є низка суперечностей, як-от: між соціальними вимогами до формування комунікативної культури студентів ВТНЗ та їх недооцінкою в сучасній системі вищої технічної освіти; між необхідністю підготовки комунікативної особистості майбутнього фахівця та недосконалістю організації навчально-виховного процесу в цілому й позааудиторної роботи зокрема у вищій технічній школі; між потребою формувати комунікативну культуру майбутнього інженера та недостатньою розробленістю модифікованих змісту, форм і методів успішної реалізації цього процесу.

Отже, проблема пошуку змісту, форм і методів формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів у позааудиторній роботі є надзвичайно актуальною та важливою й потребує її конструктивного вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досліджувана проблема є складною, а відтак є предметом дослідження філософських, психологічних і педагогічних наук. Так, В. Грехнев, І. Комарова, А. Мудрик, І. Тимченко досліджували сутність комунікативної культури як складової частини професійно-педагогічної культури. У наукових доробках Ш. Амонашвілі, І. Бега, О. Бодальова, С. Гончаренка, В. Гриньової, М. Євтуха, І. Зязюна, В. Кременя, В. Лугового, В. Лутая, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. акцентується увага на необхідності гуманної комунікативної взаємодії в навчально-виховному процесі. Комунікативна культура як самостійний предмет інтегративних міждисциплінарних досліджень відображена в наукових доробках Л. Землянової, В. Кашкіна, Г. Почепцова тощо [1; 6; 9; 10].

Конструктивними в контексті нашого дослідження є наукові праці М. Васильєвої, Н. Волкової, В. Кан-Калика, А. Мудрика, Л. Петровської, В. Полторацької, В. Тернопільської, Е. Яценко та ін., в яких розкриваються психолого-педагогічні аспекти комунікативної підготовки студентів, досліджуються особливості комунікативної взаємодії, аналізуються структурно-функціональні засади формування комунікативної культури особистості; обґрунтовуються педагогічні умови розвитку окремих комунікативних умінь і навичок [2; 5; 6; 7; 10]. На необхідності формування комунікативної культури майбутніх інженерів на компетентнісних засадах акцентують свою увагу В. Луговий, О. Пометун, О. Сухомлинська, А. Хуторський та ін. [9; 10].

У дослідженні позааудиторна робота у вищій технічній школі розглядається нами як один із чинників формування комунікативної культури студентів. З огляду на це конструктивними є наукові доробки Г. Андреєвої, О. Винославської, Н. Волкової, А. Ржевської тощо [2; 3].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для твердження, що досліджувана проблема певною мірою розроблена.

Однак недостатньо, на нашу думку, висвітлені зміст, форми і методи формування комунікативної культури у студентів ВТНЗ.

Мета статті. Тому метою статті є аналіз змістового й методичного аспектів процесу формування комунікативної культури в майбутніх інженерів у позааудиторній роботі ВТНЗ.

Виклад основного матеріалу. На основі проведеного аналізу філософської і психолого-педагогічної літератури нами було сформульовано власне трактування сутності комунікативної культури студентів ВТНЗ як особливої якості особистості майбутнього інженера, що характеризується сукупністю комунікативних знань, сформованістю умінь контролювати й регулювати свою мовну поведінку, грамотно і переконливо аргументувати свою позицію, вмінням вести ділові переговори в процесі професійної діяльності, швидко орієнтуватись у комунікативній ситуації та обирати необхідний стиль поведінки для досягнення мети комунікативного акту, продуктивно співпрацювати в ході вирішення професійних завдань [7; 8].

Враховуючи сутнісні ознаки позааудиторної роботи, формування комунікативної культури майбутніх інженерів у позааудиторній роботі нами було визначено як керований процес, який передбачає переорієнтацію позааудиторної виховної роботи з предметної на особистісно зорієнтовану, що дає змогу розглядати навчальну інформацію як засіб розвитку професіоналізму майбутнього інженера та сприяє формуванню творчого стилю діяльності, стійкої потреби в активних діях, імпровізації і самостійному вирішенні комунікативних завдань для набуття та збагачення власного комунікативного досвіду [7; 8].

Для дослідження змістового й процесуального аспектів формування комунікативної культури студентів ВТНЗ у позааудиторній роботі розроблено авторську програму «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів» [8].

Реалізація програми спрямовувалась на розв'язання таких завдань: 1) поглиблення знань студентів про спілкування, комунікативність, комунікативну культуру, психологію міжособистісної взаємодії для забезпечення належної їх теоретичної підготовки, необхідної для свідомого вибору адекватної поведінки в соціальній та міжособистісній взаємодії; 2) формування комунікативних умінь і навичок, які забезпечують можливість творчого й нестереотипного підходу до розв'язання різних професійних і життєвих проблем; 3) розвиток соціального інтелекту та соціальної фасиліативності; 4) розвиток рефлексивних і саморегулятивних комунікативних умінь, а також таких особистісних якостей і рис, як: толерантність, повага інших, упевненість у собі, емпатія, вміння слухати тощо; усвідомлення комунікативної культури як особистісної цінності.

Реалізація програми умовно передбачала чотири основні етапи. Так, на першому етапі створювалась позитивна мотивація, активізація потреб, установок студентів на активну участь у позааудиторній роботі.

Відповідно, на другому етапі студенти поглиблювали здобуті в ході навчання знання про спілкування, психологію взаємодії людей, особистісний розвиток і відпрацьовували комунікативні вміння та розвивали комунікативні здібності майбутніх інженерів. Далі, на третьому етапі формувалося чітке уявлення студентів про комунікативну культуру як показник їхнього професіоналізму, трансформування набутих професійних знань у культуру спілкування під час позааудиторної роботи; формувалося усвідомлене бачення ролі та можливостей позааудиторної роботи для виховання комунікативної культури як складного особистісного утворення; формувалося усвідомлення комунікативної культури як однієї з особистісних цінностей. На завершальному етапі здійснювалося моделювання комунікативних відносин майбутніх інженерів під час проходження різного роду навчальних і виробничих практик та відбувалося вдосконалення й перевірка на практиці всіх компонентів комунікативної культури майбутніх фахівців.

Актуальним, як засвідчили результати дослідження, є те, що в ході запровадження в практику цієї програми в студентів ВНЗ формувалися: 1) система комунікативних знань; 2) система оцінно-ціннісних ставлень до цих знань і, відповідно, перетворення їх в особистісні установки, потреби, мотиви; 3) система комунікативних умінь і навичок практичної комунікативної поведінки та діяльності.

Враховуючи розвиток освітніх технологій у системі підготовки фахівців, які вже набули свого застосування в Україні, з метою активізації навчально-пізнавального характеру діяльності студентів здійснено класифікацію методів навчання на неімітаційні та імітаційні [8; 6]. До перших віднесено засоби активізації пізнавальної діяльності тих, хто навчається на лекційних заняттях, а до других – здійснення та ініціювання навчально-пізнавальної діяльності шляхом імітації умінь та навичок, достатніх для їхньої фахової (спеціалізованої) діяльності.

У контексті дослідження більш ефективними визначено креативні методи навчання й виховання, які переважно мають імітаційні форми проведення. Специфіка цих освітніх методів припускає їх поділ на ігрові та неігрові [8, 9].

На другому етапі застосування активних методів навчально-виховної роботи (тематичних бесід, дискусій, конкурсів, ділових та рольових ігор тощо) зумовлювалося орієнтацією на індивідуальні особливості студентів та на їхню майбутню професійну діяльність. Саме професійне спілкування давало змогу студентам усвідомлювати потенціал комунікативної культури як складової частини їх професіоналізму. З огляду на це структурування змісту позааудиторної роботи здійснювалося з урахуванням інтересів, індивідуальних смаків студентів, їхньої провідної мотивації.

Особлива роль у реалізації цього етапу програми була відведена тренінговим заняттям, які, за нашим

висновком, є провідними формами організації позааудиторної роботи й на наступних етапах реалізації експериментальної програми.

На третьому етапі реалізації експериментальної програми передбачалось проведення не лише розважально-виховних заходів, а й навчально-практичних та дослідницько-пошукових позааудиторних занять, спрямованих на формування комунікативних умінь і навичок, розвиток саморегулятивних умінь, які торкаються керування особистими емоціями та здійснення ефективного психологічного впливу на інших.

Дієвими виявилися ігрові технології. Організація позааудиторної роботи у формі гри не була альтернативною щодо інших методів, зокрема і зазначених вище. Найважливішим позитивом під час застосування гри є те, що в її учасників формувались індивідуальна відповідальність, ініціатива, самостійність, відповідальність за роботу всієї команди.

Отже, в основу проаналізованих вище методик покладено розгорнуту аналітико-синтетичну діяльність суб'єкта – майбутнього інженера, інтуїтивний пошук вирішення проблеми з подальшою вербалізацією всіх його розумових процесів.

Метою четвертого, завершального етапу реалізації експериментальної програми визначено максимальне наближення професійної діяльності майбутніх інженерів до реальних умов сьогодення. Саме тому перед виходом на виробничу практику студенти четвертого курсу отримували конкретне завдання, яке вони мали підготувати під час практики, а після її закінчення презентувати перед аудиторією слухачів – студентів не лише своєї групи, а цілого курсу чи навіть факультету. Захист такого проекту наочно демонстрував рівень сформованості професійних рис студентів та їхньої комунікативної культури.

Висновки. Вивчення реального стану сформованості комунікативної культури майбутніх інженерів у процесі позааудиторної роботи дало змогу дійти висновку щодо недостатнього використання її можливостей задля формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. А отже, досліджувана проблема актуальна. Для її вирішення необхідний пошук нових змісту форм і методів формування комунікативної культури в майбутніх інженерів. Задля реалізації цього розроблена авторська програма «Формування комунікативної культури майбутніх інженерів», яка передбачає реалізацію цілісної системи заходів позааудиторної роботи за взаємозв'язаними блоками: організація позааудиторних виховних заходів, навчально-практичної та науково-дослідної роботи.

Подальшого дослідження потребує розроблення методичного забезпечення реалізації досліджуваного процесу та обґрунтування діагностичного інструментарію й педагогічних умов проведення моніторингу сформованості комунікативної культури майбутніх фахівців.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Комарова І. Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Тернопіль, 2000. 19 с.
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація : теорія, технологія, практика; Дніпропетровський національний ун-т. Дніпропетровськ : Видавництво ДНУ, 2005. 304 с.
3. Амеліна С.М. Теоретико-методичні основи формування культури професійного спілкування у студентів вищих аграрних навчальних закладів: теорія і практика : монографія. Донецьк : ДДАУ, 2007. 360 с.
4. Каверіна О.Г. Інтегративний підхід до формування готовності майбутніх інженерів до професійної комунікації: теоретико-методологічний аспект : монографія. Донецьк : ООО Фірма Друк-Інфо, 2009. 275 с.
5. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* ; Бібліотека освітньої політики. Київ : К.І.С., 2004. С. 66–72.
6. Бех І.Д. Рефлексія в духовному саморозвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 2012. № 1. С. 30–37.
7. Галацин К.О. Особливості формування комунікативної культури студентів вищих технічних навчальних закладів. *Науковий вісник ВНУ ім. Лесі Українки. Луцьк* : РВВ Вежа, 2012. № 8 (233). С. 54–59.
8. Малашевська К.О. Експериментальна програма формування комунікативної культури майбутніх інженерів. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2009. 88 с.
9. Тур О. Аксіологічний підхід до формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців із документознавства та інформаційної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2015. Вип. 11 (1). С. 117–121.
10. Яценко Е.М. Комунікативна культура особистості та структурні компоненти її формування у навчально-виховному процесі. *Педагогічний дискурс* : зб. наук. праць ; гол. ред. І.М. Шоробура. Хмельницький : ХГПА, 2012. Вип. 12. С. 369–373.